

с. 22. ДАТО, ф. Р. 1833, оп. 1, спр. 120, арк. 16. 23. ДАТО, ф. Р. 1833, оп. 5, спр. 112, арк. 25–27. 24. ЦДАВОВУ, ф. 4626, оп. 1, спр. 10, арк. 5, 10. 25. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. У 2 кн. / Іван Білас. – Київ: Либідь–Військо України, 1994. – Кн. 1. – 432 с. 26. ДАТО, ф. Р. 1833, оп. 1, спр. 250, арк. 2. 27. ДАТО, ф. Р. 1833, оп. 1, спр. 417, арк. 45–46.

Владимир Кицак

ПРИЧИНЫ МИГРАЦИИ ДЕПОРТИРОВАННЫХ ИЗ ПОЛЬШИ УКРАИНЦЕВ В УССР

В статье проанализированы причины миграции украинцев, депортированных из Польши на протяжении 1944–1946 гг. в УССР во второй половине сороковых годов XX века. Охарактеризованы действия власти, направленные на приостановку этого процесса. Исследовано факторы, которые способствовали переселению из восточных, центральных и южных областей в Западный регион.

Ключевые слова: депортация, миграции, расселение, Закерзонье, Западная Украина.

Volodymyr Kitsak

REASONS OF MIGRATION OF THE UKRAINIANS DEPORTED FROM POLAND ARE ON TERRITORY OF UKRAINE

The article analyzes the causes of migration of Ukrainian citizens deported from Poland during the 1944–1946, in the USSR in the second half of the forties of the twentieth century. Characterizes the authorities, aimed at suspending the process. Investigated the factors that contributed to the resettlement of the eastern, central and southern areas in the Western region.

Key words: deportation, Zakerzone, migrations, settlement, Western Ukraine.

УДК 94(477)

Світлана Давидович

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПАРТІЙНО-РАДЯНСЬКОЮ СИСТЕМОЮ ГАРАНТОВАНОЇ ОПЛАТИ ПРАЦІ КОЛГОСПНИКАМ НА ІВАНО-ФРАНКІВЩИНІ

У статті досліджено засади господарсько-фінансової діяльності колгоспно-радгоспної моделі в аграрному секторі краю в нових умовах еволюції партійно-радянської політичної системи.

Ключові слова: Івано-Франківщина, колгоспи, радгоспи, оплата праці, допоміжні промисли.

У процесі розробки і реалізації державної політики з питань соціально-економічного розвитку Прикарпаття необхідно враховувати історичний досвід. Зростання ролі регіональних розвідок в історичній науці, ґрунтовний аналіз цієї проблеми в окреслений період – покликані сприяти виявленню і усвідомленню чинників, що спричинили теперішнє складне становище.

Технологічні недоліки індустріалізації та суцільної колективізації, витоки та протиріччя, що зумовили падіння виробництва, передумови та причини погіршення стану навколишнього середовища збереглися ще з радянських часів. У радянську епоху економічний розвиток західноукраїнського регіону зображувався як стале нарощування виробничих потужностей, а соціальний – як динамічне зростання добробуту людей, кількісне накопичення ними різноманітних благ завдяки постійній турботі КПРС. Тому неупереджене дослідження розвитку Івано-Франківщини на засадах сучасної методології покликане відтворити дійсну історичну картину.

На межі 40–50-х рр. XX ст. запроваджено колгоспно-радгоспну систему господарювання у сільському господарстві краю, що поступово набирала загальнореспубліканських характерних рис. Незважаючи на певні зрушення (реформи М. Хрущова), сільське господарство залишалося найслабшою ланкою соціалістичної моделі економіки. Аграрна політика в західноукраїнському регіоні і, зокрема, на Івано-Франківщині мала свої притаманні риси. Вважаємо, що поява нових поглядів, аналізуючи уроки минулого, дасть змогу наблизитися до більш ефективного прогнозування ситуації в сільському господарстві краю.

Мета статті – дослідити особливості запровадження гарантованої оплати праці колгоспникам на Івано-Франківщині.

Завдання статті полягає в тому, щоб на основі принципів історизму, об'єктивності, спираючись на широку джерельну базу, визначити загальні тенденції та особливості розвитку провідних галузей

сільського господарства краю. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: з'ясувати ступінь наукової розробки досліджуваних проблем; визначити зміни, що відбулися в аграрному секторі економіки на Івано-Франківщині.

Об'єкт – аграрна політика нового радянсько керівництва, предмет – засади на яких базувалася гарантовна оплата праці колгоспників області в період застою.

Дослідження окресленої проблеми вимагало залучення широкого кола історичних джерел, різних за походженням та інформаційним наповненням, достовірністю та повнотою. Джерельну базу склали матеріали Державного архіву Івано-Франківської області, що безпосередньо стосуються різних аспектів дослідження і дозволяють відтворити ключові моменти та тенденції соціально-економічного розвитку.

У роботі використано матеріали місцевих партійних і державних органів з питань сільськогосподарського життя Прикарпаття. У них наявне широке коло документів, котрі всебічно висвітлюють політику партії та уряду щодо розвитку області. Серед найважливіших слід виділити постанови обласного обкому КПУ і виконкому обласної Ради депутатів трудящих, стенограми нарад, матеріали перевірок. У архівних справах знаходяться дані щодо запровадження гарантованої оплати праці колгоспникам та зростання грошових надходжень населення. Окремі справи, які тривалий час зберігалися під грифами "для службового користування", "таємно", поряд з позитивними оцінками містять і критичні матеріали, щодо тих чи інших аспектів розвитку області.

Особливий інтерес становлять звіти обласних науково-практичних конференцій, провідних науковців та спеціалістів зі значним практичним стажем роботи; стенограми засідань партійних та профспілкових комітетів; протоколи різноманітних нарад на яких регулярно обговорювалися виробничі питання. Окреме місце посіли практичні рекомендації обласного управління сільського господарства". Зокрема, методичні "По аналізі виконання плану продуктивності праці і розробці заходів по досягненню заданих темпів росту цього показника в промисловості" та ін. Це наукові програми для аналізу виконання завдань зі зростання продуктивності праці, виявлення резервів і підвищення її за рахунок технічних, організаційних і економічних чинників виробництва.

Вітчизняні науковці – В. Баран [1], Г. Кривчик [2], О. Малярчук [3], О. Мороз [4], С. Падалка [5], П. Панченко і В. Чишко [6], Г. Сургай [7], С. Тимченко [8] та інші аналізують різні аспекти життя українського села. Однак проблеми розвитку сільського господарства Прикарпаття в другій половині ХХ ст. у них досліджено побіжно, поверхнево. Вважаємо, що назріла необхідність у ґрунтовному дослідженні цієї актуальної проблеми.

З 1 липня 1966 р. в УРСР запроваджувалася гарантована оплата праці колгоспникам. Нові умови оплати праці в колгоспах республіки вимагали вдосконалення усієї системи виробництва та розподілу прибутків у колективних господарствах. Якщо раніше фонд оплати праці формувався як залишок, після відрахувань у неподільний і громадський фонди, то тепер – при розподілі прибутків в колгоспах, передусім, виділялися кошти і зерно для оплати праці колгоспників. За останні п'ять років оплата праці колгоспників Івано-Франківської області зросла на 60 % і у 1965 р. становила 1,67 карбованців (крб.) одного людино-дня, однак знаходилася на останньому місці в УРСР. Рівень оплати праці колгоспників області залишався набагато нижчим, ніж робітників радгоспів, а також колгоспників сусідніх областей. Так, середній рівень оплати людино-дня у Чернівецькій області становив 2,31 крб., Тернопільській – 2,36 крб., Львівській – 1,89 крб., Закарпатській – 1,9 крб. [9, арк. 9].

Кількість колгоспів, що досягли рівня оплати праці одного людино-дня до рівня робітників радгоспів (2–3 крб.) в Івано-Франківській області нараховувалося лише 41, а в 94 господарствах наближалися до цього показника. У 129 колгоспах рівень оплати праці був значно нижчим, ніж у радгоспах області. Саме у цих колгоспах виникала потреба запровадити в першу чергу гарантовану оплату праці. Для цього передбачалося додаткове кредитування цих господарств державою з таким розрахунком, щоб вони могли проводити як гарантовану оплату, так і капіталовкладення в розвиток своїх господарств [9, арк. 10].

Забезпечення гарантованої оплати праці колгоспників "по нормах і розцінках" праці робітників радгоспів, вимагало збільшення фонду оплати праці на 30–35 %. До цього часу фонд оплати праці колгоспів Івано-Франківської області становив 52,2 млн крб. З метою переходу на нову форму оплати праці необхідно було закласти 70–80 млн крб., а для "задоволення всіх потреб" – 120–130 млн крб. [9, арк. 11].

У 1965 р. прибуток колгоспів області у грошовому еквіваленті становив 92,4 млн крб. З них, від рослинництва – 41 млн. крб. (44 %), тваринництва – 41,8 млн крб. (45 %). За останні п'ять років середньорічний приріст грошових прибутків становив у межах 10 %. Основний шлях зростання грошових надходжень мав здійснюватися, згідно з офіційною лінією, завдяки збільшенню виробництва валової і товарної продукції від рослинництва та тваринництва. Це зростання могло відбуватися за рахунок підвищення врожайності сільгоспкультур і продуктивності тваринництва.

Виробництво мало організовуватися таким чином, щоб на основі зростання матеріальної зацікавленості різко збільшилося валове виробництво усіх видів продукції.

Нескладні обрахунки вказують, що для цього з кожного гектара необхідно було б одержувати: зернових – 22–23 ц, цукрових буряків – 250–260 ц, льону-волокна – 4,5–5 ц, картоплі – 110–120 ц, овочів – 130–150 ц, кукурудзи на силос – 270–300 ц, сіна багаторічних трав – 35–40 ц, сіна природних сінокосів – 16–18 ц і т. д. Це означало, що в кожному колгоспі врожаї сільськогосподарських культур мали негайно зрости на 30–40 %.

У 1965 р. у колгоспах області фінансові прибутки в цілому зросли на 14 млн крб. за рахунок підвищення цін, а не від зростання виробництва продукції та покращення її якості. Так, лише від невиконання плану контрактації цукрових буряків – недобрано 3,6 млн крб.; за здану худобу нестандартних кондицій – 1,4 млн крб. Значну кількість фінансів недоодержано за реалізацію низької якості льону, тютюну й т. д. Рівень рентабельності в усіх галузях колгоспного виробництва становив – 30 %, у Рожнятівському районі – 22,7 %, Богородчанському – 19,8 %, Долинському – 5,5 %. Зростання рентабельності полягало у зниженні собівартості. У багатьох колгоспах собівартість була вищою від закупівельних цін, тому збитковими з виробництва зерна стали – 17 господарств, молока – 42, цукрових буряків – 44, яловичини – 57, картоплі – 84, свинини – 117 [9, арк. 55].

У чому ж полягала причина такого незадовільного стану справ у сільському господарстві Івано-Франківської області? Одну з них знаходимо у діловому листуванні партійних і господарських органів влади. Так, секретар обкому КП України В. Добрик у листі на ім'я голови "Укрсільгосптехніки" М. Момотенка констатував: "Низькі температури взимку, перезволоженість повітря затримують розвиток молодняка, що призводить до зменшення привісів, а в окремих випадках – навіть до загибелі його. Для зменшення негативного впливу цього фактору, господарства області успішно використовують теплогенератори ТГ–150 і ТГ–75. Проте щорічно області виділяється обмежена кількість згаданого обладнання. Тому ними обладнано лише 20 свинарників-маточників (з наявних 145), 15 свинарників-відгодівельників (з наявних 236). При замовленні їх у цьому році 236 штук, області виділено лише 26 і то для комплектації нових тваринницьких приміщень" [10, арк. 145].

У багатьох колгоспах і радгоспах знизилось поголів'я худоби, надої молока, приріст живої ваги молодняка. Причина крилася у відставанні кормової бази. При потребі на зиму 17–18 ц. кормових одиниць на умовну голову худоби, фактично заготовлялося 10–12 ц, а в гірських районах 6–8 ц. У багатьох господарствах відбулося необґрунтоване скорочення площ посіву багаторічних трав, а також дуже низький урожай зеленої маси конюшини, люцерни, без яких неможливе "забезпечення зеленого конвеєру" [11, арк. 24].

До цього необхідно додати природно-кліматичні умови. Карпати охоплюють майже половину області. За характером рельєфу територія області складається з трьох різних частин: гірської, передгірської та рівнинної місцевості, розчленованої річками. Третина області вкрита лісами, ґрунтове покриття строкате. В області нараховувалося 270 тис. га кислих ґрунтів, що вимагали негайного вапнування. За останнє десятиріччя в середньому щорічно проводилося вапнування на площі 15 тис. га, це майже в тричі менше потреб. В області розташовувалося 186 тис. га перезвожених і заболочених земель, з них осушено лише 29 тис. га. Упродовж 1966–1975 рр. планувалося осушити близько 140 тис. га перезвожених земель. У поточній п'ятирічці планувалося осушити всього 37 тис. га, у тому числі 33 тис. га гончарним дренажем, а в наступній (1970–1975 рр.), обсяги меліоративних робіт мали збільшитися майже втричі та складати 100–105 тис. га [9, арк. 25–26].

Постанова ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР № 520 "Про широкий розвиток меліорації земель для одержання високих і сталих врожаїв зернових та інших сільськогосподарських культур в Українській РСР" передбачала осушення гончарним дренажем в господарствах Івано-Франківської області за п'ятирічку площі 33 тис. га. Фактично було осушено упродовж 1966–1969 рр. – 23 тис. га. Планом на 1970 р. передбачалося осушення ще 7 тис. га. Зменшення обсягів осушення на 3 тис. га було наслідком загального зменшення капіталовкладень, що виділялися УРСР на меліоративне будівництво на 1966–1970 рр. [10, арк. 148]. Неефективність використання капіталовкладень, певна частка інвестицій осідала в суміжних галузях, призводили до того, що сільське господарство області відставало.

Цілком закономірно, що у 1965 р. середня оплата людино-дня у колгоспах Івано-Франківської області складала лише 1 крб. 67 коп. при середньореспубліканській – 2 крб. 69 коп. Середньомісячний заробіток усіх категорій робітників радгоспів УРСР становив 69 крб., а колгоспників – 50 крб. У радгоспах області відповідно – 49 крб., а колгоспах – 25 крб., тобто удвічі менше ніж у республіці загалом. Офіційна статистика обґрунтовувала, що 65 % колгоспів не потребували кредитів від держави для проведення гарантованої оплати праці. Навіть з 35 %

слабших господарств, значна частина могла обійтися без кредитів. В Івано-Франківській області, у силу різних обставин, більшість колгоспів змушені були брати кредити. Особливо низькою була оплата праці в колгоспах гірської та передгірської зони Карпат, де на кінно-ручних роботах середньомісячна оплата праці складала – 16 крб. 50 коп. і в радгоспах – 28 крб.; трактористів, машиністів, комбайнерів відповідно в колгоспах – 52 крб. і радгоспах – 63 крб.; молодшого обслуговуючого персоналу (бухгалтерів, рахівників) 27 крб. і 49 крб. У радгоспах області оплата праці була удвічі більшою, незважаючи на те, що виконувалася аналогічна сільськогосподарська робота за своїм характером, як і в колгоспах. Необхідно звернути увагу й на оплату праці керівників господарств, що становила 150–160 крб. щомісяця, не рахуючи премій, а також мало місце й непоодинокі різноманітне "зловживання службовим становищем" [9, арк. 112–113].

Нове керівництво СРСР на чолі з Л. Брежневим вжило дієвих заходів щодо покращення становища у сільському господарстві країни. Спеціальна постанова Ради Міністрів СРСР відміняла усі обмеження щодо розвитку допоміжних промислів підприємств у колгоспах. Необхідність розвитку допоміжних підприємств у колгоспах області зумовлювалася багатьма обставинами. Найголовніше – зайнятість населення й можливість отримання грошових прибутків.

У колгоспах і радгоспах області нараховувалося понад 300 тис. працездатного населення, зайнятих на постійних і сезонних роботах – 217,3 тис. осіб. У середньому щороку одна працездатна особа, зайнята на роботі у колгоспі, працювала 120–140 людино-днів. Тому багато осіб виїжджало тимчасово на сезонні роботи у східні області республіки, інколи на шкоду колгоспному виробництву. За умови впровадження ефективної організації праці й завантаженості робочої сили в господарствах області, кожен працездатний мав бути зайнятий упродовж року не менше 270–280 днів. Резерв трудових ресурсів залишався значним і вимагав подальшої реалізації. Слід відмітити, що за останні роки допоміжні підприємства в колгоспах області не збільшувалися, а навпаки – стрімко скорочувалися. У 1961 р. у колгоспах області працювало 58 цегельень, а в 1965 р. – 22, відповідно черепичних заводів 7 і 2, столярних майстерень 222 і 143, водяних млинів 159 і 113, олійниць 53 і 39 і т. д. [9, арк. 57].

У багатьох селах зникли такі промисли, як деревообробні та столярні майстерні, підприємства з виробництва будівельних матеріалів, художніх виробів. Новим перспективним планом передбачалося будівництво у колгоспах області 7 цегельних заводів, 28 цехів з переробки деревини, 10 майстерень з виготовлення столярних виробів, 2 цехи з виготовлення фруктових і овочевих консервів. Влада підтримувала організацію місцевих кар'єрів з видобутку будівельного камення, піску, щебеню, випалювання вапна, виготовлення тари, плетіння з лози, збір ягід, грибів і т. д. [9, арк. 58]. У 1967 р. від допоміжних промислів колгоспи Верховинського району отримали 853 тис. крб. прибутків, тоді як від тваринництва 1 млн. 321 тис. крб., а від рослинництва – 11,7 тис. крб. [12, арк. 85].

Капітальні вкладення в сільське господарство України зросли з 7881 млн крб. у 1961–1965 рр. до 22394 млн. крб. у 1976–1980 рр. [13, с. 222]. Значні кошти вкладалися у розвиток аграрного комплексу Івано-Франківської області. Упродовж 1966–1978 рр. на розвиток сільського господарства області скеровано майже 900 млн крб. капіталовкладень. Основі виробничі фонди збільшилися в 4,3 рази, енергоозброєність праці – майже втричі. Щороку зростало використання електричної енергії. Якщо у 1960 р. на виробничі потреби господарств використовувалося 10 млн квт. год. електроенергії, то в 1978 р. – 104,6 млн квт. год. [14, с. 61].

Аналізуючи розвиток сільського господарства Івано-Франківської області в другій половині 60-х років ХХ ст., маємо відзначити, що в цей час здійснені значні зрушення у покращенні його становища й розвитку. Зростання капітальних вкладень позитивно позначилося на зміцненні матеріально-технічної бази сільського господарства й зростанні рентабельності (див. табл. 1).

Таблиця 1

Рентабельність виробництва в колгоспах (у відсотках)

Області	1965 р.	1966 р.	1967 р.	1968 р.	1969 р.	1970 р.
<u>Зона степу</u>						
Кримська	59	78	64	66	62	72
Херсонська	55	56	54	37	45	53
Одеська	52	57	45	39	46	46
Кіровоградська	47	47	33	31	48	45
Запорізька	47	47	44	34	35	42
Ворошиловградська	46	66	57	35	38	41
Дніпропетровська	42	53	46	30	36	38
Миколаївська	35	51	36	28	39	38
Донецька	46	42	33	25	25	34

<u>Зона лісостепу</u>						
Черкаська	56	44	36	30	37	38
Харківська	43	44	40	32	29	34
Київська	48	37	32	26	29	31
Чернівецька	36	37	33	26	22	31
Вінницька	45	33	40	28	32	30
Полтавська	43	37	24	26	26	30
Сумська	38	33	30	25	25	28
Тернопільська	47	41	49	32	21	23
Хмельницька	40	38	46	30	24	23
<u>Зона полісся</u>						
Львівська	37	32	29	28	23	34
<u>Івано-Франківська</u>	<u>37</u>	<u>31</u>	<u>33</u>	<u>29</u>	<u>24</u>	<u>33</u>
Закарпатська	28	22	22	28	30	28
Волинська	49	36	31	27	24	26
Житомирська	30	29	26	23	24	24
Чернігівська	35	32	22	19	23	24
Ровенська	41	33	31	26	15	20
В УРСР:	44	42	37	30	32	34

[15, арк. 146].

Широке проведення спеціалізації і концентрації виробництва, переведення його на індустріальну основу стало важливим етапом у розвитку сільськогосподарських галузей області. У землеробстві провідне місце належало зерновому господарству, вирощуванню цукрових буряків, картоплі, льону, а також кормових культур і овочів. Колгоспи і радгоспи вирощували пшеницю, жито, озимий і ярий ячмінь, овес, кукурудзу, зернобобові. Провідною галуззю в сільському господарстві передгірської і гірської зони залишалося тваринництво. Основний напрям розвитку тваринництва – виробництво м'ясомолочної продукції. Значне місце в структурі галузі займало розведення великої рогатої худоби, вівчарство, птахівництво, рибицтво. На нашу думку, традиційні галузі – рільництво і тваринництво поєднувалися з розвитком допоміжних галузей. Найбільш широкого розвитку вони набули в господарствах Косівського, Рожнятівського і Верховинського районів області.

На початок 1970 р. у 261 колгоспі й 18 радгоспах області працювали 6808 тракторів, 1,6 тис. комбайнів, 3 тис. вантажних автомобілів, значна кількість різноманітних механізмів. У зміцненні матеріально-технічної бази значну роль відіграли 16 міжколгоспних будівельних організацій, 21 об'єднання і відділення "Сільгосптехніки" та лукомеліоративні станції. Інтенсифікація сільського господарства на основі його механізації, меліорації та хімізації зумовила підвищення врожайності сільгоспкультур у більшості господарств. Зміцнення сільського господарства позитивно вплинуло на добробут працівників села. У 1969 р. оплата праці одного людино-дня в колгоспах області зросла до 2,4 крб. Упродовж 1969 р. "трудящим області виплачено всіх видів пенсій і допомоги" на суму понад 39,2 млн крб. [16, с. 45].

Тенденції до зростання виробництва сільськогосподарської продукції в масштабах республіки намітилися, відбувався динамізм у розвитку галузі, однак Івано-Франківська область посідала останні місця з важливих показників (див. табл. 2).

Таблиця 2

Оплата і продуктивність праці в колгоспах

Області	Оцінка 1 людино-дня у крб.			Вироблено валової продукції на 1 людино-день у крб.		
	1965 р.	1970 р.	%	1965 р.	1970 р.	%
<u>Зона степу</u>						
Кримська	3,47	4,95	143	10,05	14,18	141
Херсонська	3,08	4,47	145	10,40	13,92	134
Одеська	3,37	3,84	114	8,70	11,44	132
Кіровоградська	3,40	4,22	124	9,78	12,81	131
Запорізька	3,48	4,28	123	9,93	12,07	122
Ворошиловградська	2,87	4,09	143	8,19	11,22	137
Дніпропетровська	3,14	4,03	128	8,64	11,29	131

Миколаївська	3,24	4,25	131	9,09	12,17	134
Донецька	3,18	4,21	132	8,99	11,77	131
<u>Зона лісостепу</u>						
Черкаська	2,93	3,78	129	9,06	10,03	111
Харківська	2,95	3,78	128	8,17	10,75	132
Київська	3,09	3,58	116	8,20	9,01	110
Чернівецька	2,31	3,54	153	5,79	7,22	125
Вінницька	2,70	3,29	122	7,27	8,70	120
Полтавська	2,71	3,26	120	7,74	9,29	120
Сумська	2,51	3,66	146	7,03	8,65	123
Тернопільська	2,36	3,28	139	6,38	8,39	132
Хмельницька	2,27	3,07	135	6,27	7,48	119
<u>Зона полісся</u>						
Львівська	1,89	3,06	163	4,97	6,36	128
<u>Івано-Франківська</u>	<u>1,67</u>	<u>2,93</u>	<u>175</u>	<u>4,26</u>	<u>5,66</u>	<u>133</u>
Закарпатська	1,90	3,26	172	4,15	5,68	137
Волинська	2,06	3,58	174	5,81	7,48	129
Житомирська	1,94	2,85	147	5,44	6,01	111
Чернігівська	2,39	3,07	129	7,07	7,81	111
Ровенська	2,00	3,13	157	5,42	7,43	137
В УРСР:	2,69	3,58	133	7,50	9,35	125

[15, арк. 148].

У той же час, середній показник зростання оплати праці в Українській РСР за п'ять років становив 133 %, а в Івано-Франківській області найвищий – 175 %.

У постановах ЦК КПРС від 8 серпня 1969 р., а ЦК КПУ "Про серйозні порушення у використанні коштів, призначених для сільського господарства" від 28 серпня 1969 р. та у записці Комітету партійного контролю і сільськогосподарського відділу ЦК КПРС відзначалося: "В ряді республік і областей країни мали місце факти використання колгоспних коштів на цілі, не зв'язані з колгоспним виробництвом, що вважається серйозним порушенням Статуту сільськогосподарської артілі та принципів колгоспної демократії" [17, арк. 1].

ЦК КПРС і ЦК КПУ відзначали, що сільськогосподарські органи, особливо районні виробничі управління не здійснювали необхідного контролю за раціональним використанням коштів колгоспів і радгоспів, не вели дієвої боротьби за збереження громадської власності. ЦК КП України і Рада Міністрів УРСР у постанові "Про факти неправильного використання колгоспних коштів" від 28 лютого 1968 р. звертали увагу партійних, радянських і сільськогосподарських органів на неприпустимість залучення коштів колгоспів на потреби, не зв'язані з інтересами колгоспного виробництва. Проте, як показали перевірки, в низці районів області мали місце істотні недоліки. Так, в Тлумацькому районі кошти колгоспів ім. Б. Хмельницького та ім. В. Леніна залучалися на будівництво в районному центрі дитячого садка, товарного складу, райспоживспілки в сумі 59 тис. крб. За рахунок колгоспу "17 вересня" Городенківського району в райцентрі побудовано універмаг, кошторисна вартість якого становила 140 тис. крб. і т. д. [17, арк. 2].

Особлива увага зверталася на неосоціалістичні методи праці. "Радянські і сільськогосподарські органи недостатньо вживали заходів до припинення закоренілої практики залучення на будівництво та інші роботи приватних і окремих осіб, так званих "шабашників", що призводило до різних зловживань, окупації, приписок, породжувало рвацькі настрої, підривало трудову дисципліну серед колгоспників. Середня оплата людино-дня цих бригад у багато разів перевищувала оплату праці колгоспників". Так, наймана бригада із заготівлі лісу за п'ять місяців одержала з каси колгоспу "Авангард" Калуського району 42 тис. крб. Середня оплата людино-дня склала 32,9 крб., тоді як оплата людино-дня колгоспника району становила 2,55 крб. У 1971 р. правління колгоспу "Прогрес" Тлумацького району для заготівлі лісу в Латвії уклало договір з жителем с. Ілемня Рожнятівського району І. Процівим, бригаді якого в складі 10 осіб за чотири місяці виплачено 8984 крб. Оплата людино-дня члена бригади дорівнювала 9 крб., а колгоспників – 2,73 крб. і т. д. [17, арк. 167].

Питання, пов'язані з оплатою праці колгоспникам, перебували під контролем партійно-радянських органів влади. Спеціальна постанова бюро Івано-Франківського обкому партії і виконавчого комітету обласної Ради депутатів трудящих № 55 "Про рекомендації по організації і оплаті праці та внутрігосподарському розрахунку в колгоспах області" від 15 лютого 1971 р. окреслювала коло питань, які потребували дальшого вивчення. З метою "вдосконалення організації і оплати праці та внутрігосподарського розрахунку в колгоспах, а також усунення недоліків, що

мали місце в цій справі", та на виконання постанови ЦК КП України і Ради Міністрів УРСР № 587 від 20 листопада 1970 р., бюро обкому КП України і виконкому обласної Ради депутатів трудящих постановили: "Зобов'язати обласне управління сільського господарства направити всім колгоспам області рекомендації по організації і оплаті праці, які схвалені Республіканською радою колгоспів. Рекомендувати колгоспам, виходячи з конкретних умов господарств, розробити і затвердити на загальних зборах Положення про організацію і оплату праці та внутрішньогосподарських розрахунках. Зобов'язати обласне управління сільського господарства, райкоми партії і виконкоми Рад депутатів трудящих надати допомогу колгоспам у правильному застосуванні більш прогресивних форм організації і оплати праці..." [18, арк. 60–61].

Аналіз історіографії та архівних матеріалів свідчить про те, що певні зрушення в розвитку рослинництва й тваринництва Івано-Франківщини, співпадали з посиленою увагою держави до аграрних проблем республіки. Хоча й тимчасово, однак відбувався сприятливий розвиток умов як для екстенсивного, так й інтенсивного варіантів розвитку сільського господарства краю. Гарантовна оплата праці колгоспникам мала свої особливості в умовах Івано-Франківської області. Передусім, більшість господарств області потребували дотацій. Не усі колгоспники мали рівномірну оплату праці. Майже на попередньому рівні вона залишалася для керівного складу. Різко піднімалася зарплата колгоспників, які працювали на кінно-ручних роботах, де оплата праці була втричі нижчою за тваринників і в чотири рази від механізаторів.

Командно-адміністративні методи управління сільським господарством, а також специфічні природно-кліматичні умови Карпат, стояли на заваді в досягненні швидких і помітних успіхів у розвитку сільського господарства. Хоча з боку чиновників управління аграрним сектором економіки стало більш демократичним, але тотальне адміністрування залишилося. Досвід попередніх реформ свідчив про те, що без зміни базисних взаємовідносин у сільському господарстві й в економіці в цілому, реформи могли поліпшувати становище лише на деякий час.

Список використаних джерел

1. Баран В. К. Україна: новітня історія (1945–1991 рр.) / В. К. Баран. – Л.: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. – 670 с.
2. Кривчик Г. Г. Українське село під владою номенклатури (60–80 рр. XX ст.) / Г. Г. Кривчик. – Дніпропетровськ, 2001. – 192 с.
3. Малярчук О. М. Тоталітаризм проти західноукраїнського села / О. М. Малярчук. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2008. – 228 с.
4. Мороз О. О. Аграрні реформи в Україні: теорія, історія, еволюція парадигми / О. О. Мороз. – Вінниця: Універсум, 2003. – 233 с.
5. Падалка С. С. Українське село в контексті політики тоталітарної держави (60–80-ті роки XX ст.) / С. С. Падалка. – К.: Наук. думка, 2003. – 165 с.
6. Панченко П., Чишко В. Украинское село на путях научно-технического прогресса: достижения и просчеты (60–80-е годы) / П. Панченко, В. Чишко. – К.: Наук. думка, 1989. – 184 с.
7. Сургай Г. Сільське господарство України: уроки минулого і сучасний аграрний курс / Г. Сургай. – К.: Либідь, 1991. – 180 с.
8. Тимченко С. Українське село: Проблеми етносоціальних змін. 1959–1989 / С. Тимченко. – Запоріжжя: Запорізький держ. ун-т, 1995. – 529 с.
9. Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО), ф. П–1, оп. 1, спр. 3073, 181 арк.
10. ДАІФО, ф. П–1, оп. 1, спр. 3508, 170 арк.
11. ДАІФО, ф. П–1, оп. 1, спр. 2967, 110 арк.
12. ДАІФО, ф. П–1, оп. 1, спр. 3374, 105 арк.
13. Народное хозяйство Украинской ССР в 1958 году: Стат. Сборник. – К.: Техніка, 1986. – 423 с.
14. Радянське Прикарпаття / [О. Бакін, В. Баран, Г. Бурнашов та ін.]. – Ужгород: Карпати, 1980. – 254 с.
15. ДАІФО, ф. П–1, оп. 1, спр. 3609, 157 арк.
16. Історія міст і сіл Української РСР: Івано-Франківська обл. – К.: Головна ред. Укр. рад. енциклопедії АН УРСР, 1971. – 640 с.
17. ДАІФО, ф. П–1, оп. 1, спр. 3683, 230 арк.
18. ДАІФО, ф. П–1, оп. 1, спр. 3586, 197 арк.

Светлана Давидович

ОСОБЕННОСТИ ВНЕДРЕНИЯ ПАРТИЙНО-СОВЕТСКОЙ СИСТЕМОЙ ГАРАНТИРОВАННОЙ ОПЛАТЫ ТРУДА КОЛХОЗНИКАМ ИВАНО-ФРАНКОВЩИНЫ

В статье исследованы основы хозяйственно-финансовой деятельности колхозно-совхозной модели, в аграрном секторе края в новых условиях эволюции партийно-советской политической системы.

Ключевые слова: колхозы, совхозы, растениеводство, животноводство, оплата труда, вспомогательные промыслы.

Svitlana Davydovych

FEATURES HAVING ESTABLISHED OF THE PARTY AND SOVIET SYSTEM, GUARANTEED KOLKHOS WAGES OF IVANO-FRANKIVSK REGION

In this article author investigates the principles of economic and financial activities collective & state farms model, in agriculture land in the new conditions of the evolution of the Soviet party-political system.

Key words: collective farms, state farms, stockbreeding, plant, wages, utility industries.